

Water: een crisis in slow motion

Er zijn maar weinig plekken zo gevoelig voor de gevolgen van klimaatverandering als Noord-Holland. De provincie wordt aan drie kanten door water omgeven en de overwegend slappe bodem ligt voor het overgrote deel onder de zeespiegel. Op 15 februari, in de aanloop naar de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen, presenteerde Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (PARK) Steven Slabbers zijn advies *Leven met water* aan de politiek. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat na stikstof, energie en woningbouw, water niet de grote volgende crisis wordt?

Tekst: Isabel van Lent

De Waterschapsverkiezingen zijn misschien wel de meest impopulaire verkiezingen, van oudsher sterk afhankelijk van de opkomst voor de Provinciale Statenverkiezingen. Daar zou in 2023 verandering in moeten komen. Wat is er precies aan de hand? De zeespiegel stijgt, maar in Noord-Holland daalt de bodem nog sneller. Hoewel we het opkomende water misschien nog wel kunnen tegenhouden, dringt de verzilting steeds verder landinwaarts door. Daarbij verandert de neerslagverdeling. We moeten leren leven met piekbuien en een zekere mate van wateroverlast, terwijl we tegelijkertijd te maken hebben met langdurige periodes van droogte. De provincie is voor haar zoetwatervoorziening sterk afhankelijk van de Rijn. Langzaam maar zeker verandert deze smeltwaterrijvieren in een doodgewone regenwaterrijvieren, waardoor de aanvoer van grote hoeveelheden zoet water in het voorjaar en zomer niet langer gegarandeerd is. Dat gaan we allemaal merken. 'Uitstellen is geen optie meer, in de aanstaande coalitieverkenningen moeten deze onderwerpen nadrukkelijk op tafel komen', aldus Slabbers. De rode draad in zijn verhaal is ontleend aan het boek *De tovenaars en de profeet* (2020) van de Amerikaanse wetenschapsjournalist Charles Mann. Mann beschrijft twee manieren om te reageren op de problemen die op onze planeet afkomen. De profeet waarschuwt dat we tegen de grenzen van het natuurlijke systeem zijn aangelopen. De rek is eruit en alleen een radicale koerswijziging kan ons nog redden. De tovenaars maakt zich daarentegen geen zorgen. Hij heeft nog allerhande technologische innovaties in zijn achterzak, waarmee hij het systeem volledig naar zijn hand kan blijven zetten. Voor Slabbers is de wisselwerking tussen de tovenaars en de profeet cruciaal: 'We hebben zowel tovenaars als profeten nodig en de toekomst wordt bepaald door de manier waarop die twee samenwerken.'

Ruimte- en tijdreizen

Om een complexe situatie goed in ogenschouw te kunnen nemen, is het nuttig om er van een afstand naar te kijken. Er is geen Nederlander die zoveel afstand heeft genomen van Noord-Holland als astronaut André Kuipers. Kuipers verzorgt het ochtendprogramma van de bijeenkomst en hij is het schoolvoorbeeld van een tovenaars. Geroutineerd en razendsnel neemt hij zijn publiek mee in de wereld van ruimtewetenschap, de toepassingen van satellieten en de innovaties die vanuit de ruimtevaart ons dagelijks leven zijn binnengeslopen (denk hierbij niet alleen aan zonnepanelen en MRI-scans, maar ook aan de kruimeldief). Maar geleidelijk kantelt zijn betoog. Als je elk anderhalf uur de aardbol rondcirkelt, ga je vanzelf nadenken over de grenzen van het natuurlijke systeem, zo blijkt. Niet in de laatste plaats omdat fenomenen als bosbranden en overbevissing zeer goed vanuit de ruimte zichtbaar zijn. Kuipers werd betoverd door de magie van innovatie, maar eenmaal in zijn ruimteschip werd hij met zijn neus op de feiten gedrukt: de grenzen van de maakbaarheid van de planeet lijken bereikt.

Contemplatief turend vanuit het raam van een raket is één manier om afstand te nemen van de materie, maar het kan ook anders, namelijk door tijdreizen. In het achtergrondrapport bij zijn advies laat Slabbers de waterstaatskundige geschiedenis van de provincie zien. De verbeelding van Noord-Holland uit 1575 van Joost Jansz Beeldsnyder toont een gatenkaas van zee-inbraken, talloze meren, riviertjes en bedijkingen. Het water was alomtegenwoordig, in tegenstelling tot het huidige kaartbeeld. 'We hebben meren drooggemalen, kwelders ingepolderd, sloten gedempt en greppels

dichtgeschoven. We hebben het water uit ons landschap gehaald en misschien ook wel verbannen uit ons mentale systeem', betoogt Slabbers. Door de veelheid aan ingrepen is de waterhuishouding onbegrijpelijk geworden en vallen maatregelen meestal in de categorie 'pleisters plakken'. Een van zijn aanbevelingen is dan ook om de knoop te ontwarren die ons watersysteem geworden is en het geheel weer begrijpelijk te maken. Want om iets te kunnen veranderen, moet je het eerst begrijpen.

Van waterverslaving naar waterbewustzijn

Klimaatverandering is een traag maar onverbiddeijk voortschrijdend proces, waar geen gevoel van urgentie vanuit gaat. Slabbers noemt het een 'crisis in slow motion'. 'We zijn gewend dat water in Noord-Holland altijd voor alles en iedereen beschikbaar is, maar dat gaat veranderen. We moeten van een waterverlaafde- naar een waterbewuste samenleving. De afgelopen tweeduizend jaar zijn we erin geslaagd om het water tot in detail naar onze hand te zetten, maar de condities veranderen nu zo snel dat dat niet meer gaat lukken', aldus Slabbers. In zijn advies dringt hij erop aan om een langetermijnvisie te ontwikkelen om water een (meer) prominente rol te geven in ruimtelijke ordening. Het is noodzakelijk om keuzes te maken en niet alleen voor de komende vier jaar. Denk onder meer aan een normering voor veiligheid, waarbij sommige locaties een hogere beschermingsgraad kennen dan gebieden waarbij het economische- en maatschappelijke risico in het geval van een overstroming beperkter is. Als de clusterbuien van juni 2021 boven Schiphol of de binnenstad Amsterdam waren neergekomen, was de economische schade niet te overzien geweest. Er moet meer ruimte voor water komen op deze locaties zelf. Steden moeten dus alles op alles zetten om zelf boven- en ondergronds meer water te kunnen bergen. In het landelijk gebied moeten de provincie en waterschappen inzetten op het herstel van de bodemkwaliteit, zodat de ondergrond weer een spons wordt. In grote delen van de provincie gaat de bodemdaling sneller dan de stijging van de zeespiegel. Daarmee komt in een hoog tempo een steeds groter deel van de provincie steeds dieper onder zeeniveau te liggen. Slabbers adviseert dan ook onomwonden om de veengebieden te vernatten en de bodemdaling per direct te stoppen.

Kweldorado

Het natuurlijke systeem is cruciaal in de aanpak van klimaatverandering, betoogt ook Tim van Hattum, programmaleider klimaat bij de Wageningen University & Research (WUR). We kampen namelijk niet alleen met klimaatverandering, maar ook met het verlies van biodiversiteit. Het een wordt door het ander veroorzaakt én versterkt. 'We vergeten steeds dat het natuurlijke systeem onze belangrijkste klimaatoplossing is', aldus Van Hattum. Hij pleit voor een natuurinclusieve samenleving, waarbij keuzes worden gemaakt aan de hand van de bodem. Van Hattum neemt de deelnemers mee naar het Nederland van 2120, aan de hand van een op het oosten georiënteerde kaart: 'Zo zie je goed dat Nederland een Delta is.' In dit toekomstperspectief worden de duinen verbreed en krijgen ze een functie in het creëren van zoetwaterbellen. Ook de grote zandgebieden worden gebruikt om water vast te houden. Bossen worden aangeplant, steden worden groener en de productie van plantaardig voedsel vindt uitsluitend plaats op vruchtbare kleigronden. Om dat voor elkaar te krijgen moeten ook omstreden keuzes gemaakt worden, geeft Van Hattum toe. Denk aan hoogbouw in de steden, nu vaak nog een taboe. Van Hattum omarmt nieuwe technologische ontwikkelingen, maar altijd met het natuurlijke systeem als startpunt. 'Als we dat niet op orde hebben gaan we die andere doelen niet halen. Dat is waar de tovenaars en de profeet bij elkaar komen.' Slabbers vult aan: 'We moeten er niet vanuit gaan dat de huidige situatie de meest logische is. In Noord-Holland is het grondgebruik slecht afgestemd op de mogelijkheden van de bodem en het beschikbare water. Het is bijzonder dat we in de kop van Noord-holland, achter een smal rijtje duinen bloembollen proberen te telen. Juist deze teelten zijn gevoelig voor verzilting.' Slabbers stelt voor om dit gebied te ontwikkelen tot het kweldorado van Noord-Holland. 'Laten we de duinen drie keer zo breed maken en ontwikkelen tot een prachtig natuurgebied. Dan kan zich onder de verbrede duinen een zoetwaterbel ontwikkelen waar de rest van de provincie ook wat aan heeft. Laten we hier het meest interessante strand van Europa van maken met verblijfsrecreatie als nieuw verdienmodel.'

Een nieuw Rijnverdrag

Slabbers adviseert de politiek om expliciete keuzes te maken en een vermindering van het watergebruik af te dwingen. Gaan we het beschikbare water gebruiken om bollen te telen, bitcoins te delven of de veengebieden te vernatten? Gemiddeld gebruiken we per persoon 128 liter water per dag, maar het kan ook anders. Dunea heeft samen met VP Delta en Arcadis het '50-literhuis' ontwikkeld, gebaseerd op een combinatie van gedragsverandering, hergebruik en efficiënter watergebruik. Er is echter geen ontwikkelaar die dit gaat bouwen, want het kost geld. De politiek kan hier wat in betekenen, door het af te dwingen in bouwbesluiten en verordeningen. Ook bepleit Slabbers een gestaffelde prijs voor water, waarbij de eerste 50 liter goedkoop zijn, maar bij excessief watergebruik de prijs *sky high* gaat. Slabbers wijst er ook op dat er geen internationale verdragen bestaan over het gebruik van het water van de Rijn. In het verleden zijn verdragen gesloten over de scheepvaart (1831), de chemische kwaliteit van het water (1976) en de ecologie (1999). Nu is het tijd voor een verdrag over de verdeling van het drinkwater: een ambitie die de invloed van de provincie overstijgt, maar wel kan worden geagendeerd. Een ander probleem dat de provincie overstijgt is de Waddenzee. De periodiek droogvallende platen zijn van cruciaal belang voor het mondiale ecosysteem als rust- en foerageergebied voor talloze (trek)vogels en als kraam- en zoogplaats voor zeehond en bruinvis. De zeespiegelstijging dreigt de zandplaten van de Waddenzee te verdrinken; een probleem van wereldformaat. Is het straks nodig om landgebieden om te vormen tot een wadachtig milieu?

Tendentieuze bangmakerij

Hoewel de teneur vanuit de zaal overwegend positief is, zijn er ook kritisch geluiden. Zo wordt het verhaal van Slabbers en Van Hattum tijdens een van de workshops afgedaan als 'tendentieuze bangmakerij.' Een andere aanwezige verlaat het debat vroegtijdig en noemt de bijeenkomst een 'Groenlinksfeestje'. Hoewel de betogen van Slabbers en Van Hattum gebaseerd zijn op gerenommeerd wetenschappelijk onderzoek (IPCC rapporten, KNMI scenario's, rapporten Deltares) worden door enkele aanwezigen de feiten ter discussie gesteld en vraagt men zich hardop af of er wel uitgegaan is van 'de juiste feiten'. Hiermee wordt de waterproblematiek onderwerp van een politiek steekspel, waarmee tegenstellingen verder worden verscherpt en een vruchtbare samenwerking tussen de partijen mijlenver weg lijkt. Onbewust onderschrijven de aanwezige bestuurders hiermee het dilemma van de tovenaer en profeet. De sceptici tonen een rotsvast vertrouwen in de kracht van tovenarij. Wat hen betreft is er geen noodzaak tot het maken van lastige keuzes, er zijn voldoende mogelijkheden om met voortschrijdende technologische inzichten het tij te keren. Dit verschil van inzicht komt het sterkst naar voren tijdens een workshop waarin de aanwezigen wordt gevraagd om gouden regels voor het aanstaande coalitieakkoord te formuleren. Na enig gehakketak, weet debatleider Sandra Rottenberg het gesprek in een constructieve richting te sturen, waarmee de nadruk komt te liggen op kansrijke oplossingen.

Bouwen aan een kathedraal

Zo wordt gesproken over aquathermie, een methode om oppervlakte- en afvalwater om te zetten voor de verwarming en koeling van gebouwen. Inmiddels bestaan al ruim honderd aquathermie-initiatieven in Nederland en de prognoses zijn kansrijk. Aquathermie heeft de potentie om zo'n vijftig procent van de gebouwde omgeving te verwarmen. Ook wordt geopperd om de aanleg van waterbuffers in nieuwbouwwijken te verplichten. In België gebeurt dit al. Hier worden de waterbuffers gebruikt voor het grijswatercircuit (het water waarmee de wc wordt doorgespoeld), dat wordt gescheiden van het blauwwatercircuit (het drinkwater uit de kraan). In Alkmaar worden sinds kort rioolslib, gft-afval en zelfs plastics omgezet in bruikbaar groen gas. Op Texel – waar men voor de zoetwatervoorziening volledig van regen afhankelijk is – wordt regenwater opgevangen, gefilterd en opgeslagen in de bodem, zodat een lens van zoetwater het zoute water wegdrukt en aangesproken kan worden in tijden van droogte.

Bij de terugblik van de bijeenkomst worden studenten uit Delft en Wageningen op het podium gehaald om hun licht te laten schijnen op de dag. De studenten doen een oproep aan de aanwezige politici om niet in beperkingen maar in mogelijkheden te denken, niet te verzanden in discussies over

geld, maar morele en maatschappelijke verantwoordelijkheid te nemen. Het is van cruciaal belang om niet alleen strategieën uit te rollen voor de komende vier jaar, maar voor de komende eeuw. Dagvoorzitter Sandra Rottenberg vergelijkt het met de bouw van een middeleeuwse kathedraal: 'Mensen wisten dat ze de voltooiing nooit zouden meemaken. Maar ze dachten wel na over hoe ze hun werk konden overdragen op de volgende generatie bouwers.'

Het advies *Leven met water* van Steven Slabbers is hier te vinden: https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Ruimtelijke_inrichting/Advies_bij_ruimtelijke_ontwikkelingen/Provinciaal_Adviseur_Ruimtelijke_Kwaliteit_PARK